

^vŠOLSKI PRIJATEL.

Izhaja vsak torek na pol poli in velja na leto 2 fl. 12 kr. po pošti, 1 fl. 36 kr. brez pošte.

Číslo 33.

V torek 16. avgusta 1853.

II. tečaj.

Nekaj o keršanskim nauku.

Nar potrebníši vsih vednost za vsaciga človeka je gotovo vednost resnic, in zapovedi edino prave — svete katolške vere; na njih pravim znanji in zvestim spolnovanji je ležeča vsa njegova edino resnična sreča — ne le samo za ta kratek čas sedanjiga življenja na svéti, ampak tudi za celo, neskončno večnost. — Iz tega se pa lahko razvidi, kolikanj potrebin daje že zgodin, pa tudi pravi poduk v teh tolikanj važnih resnicah in zapovedih svete katolške vere, ali z drugimi besedami: kolike važnosti za vsaciga človeka brez razložka da je keršanski nauk. Zategavoljo ga pa tudi naša skerbna duhovna mati, sveta katolška cerkev, tolikanj priporočuje za mladino (pa tudi za priletne ljudi) po šolah in cerkvah, in ravno zavoljo té tolike važnosti mu po vsi pravici tudi v šolah, nižjih in višjih gré prednost pred vsimi drugimi učnimi predmeti.

Tode kakor pri vsakim drugim, takó tudi pri tem med vsimi nar važnišim navku je ves vspeh ležéč na pravim načinu podučevanja. Moja namera ni, tukaj kak nov navod v ta namen pisati, ker je že obilno pisanih iz slovečih perés, in bi le želeti bilo, da bi se saj tí povsod pridno prebéráli in umno rabili. Želim pa tu naznaniti, kar sim od različniga vspeha po različnim načinu, keršanski nauk učiti, že sam semtertje zapazil, in svariti posebno pred dvéma razpotjema, kterih vsako je krivo svojih posebnih, neogibljivih, zlo žalostnih nasledkov.

Marsikje se keršanski nauk še današnji dan, posebno za otroke, uči brez vsiga razlaganja, ga učencam od besede do

besede narekovaje in tako dolgo ponavljeva je, dokler ga zamorejo tudi oni, po papírgje, ravno tako vsega iz glave izrekati, če tudi od vsiga le trohice ne razumejo. Kakšín pomén da posamne besede imajo, kakó da se ima ta ali una resnica ali dolžnost uméti in v djanju spolnovati, to se še v misel ne vzame, ves poduk je le golo besedno ropotanje, le prazin glas, pa tudi prazin — klas! Ne bilo bi se temu tolikanj čúdití, ko bi se otročiči keršanskiga nauka takó učili od kake stare mamice domá za pečjó; ali da se ga takó še marsikjé učijo tudi po žagradah in celo po šolah, temu se pa vender zares ni za prečúdití. Kakšino veselje li zamorejo imeti vbogi mučenci (učenci) do taciga nauka, ki si ga morajo nerazumljeniga od besede do besede po nareku ali predpisu v glavo zabijati, in ravno takó pri izpraševanji nerazumljeniga iz glave blebetati! — In vender morajo še semtertje, posebno na deželi, hoditi k takimu nauku že mali otročiči celo zimo, nektéri po več ur deleč, po mrazu, dežju, snegu! — Pa tudi že odrašeni in priletni ljudjé se ga še marsikjé hodijo takó učít za velikonočno spoved, za dovoljenje ženitve itd., in ne dobijo pred „cegelca“, dokler ne znajo vsiga keršanskiga nauka po tém kitajskem načinu!

S tem pa kratko in malo ne rečem, da bi se ne bilo pri keršanskim nauku celó nič natanjko po določeni besedi iz glave učiti; spoznam tudi jaz, da je dobro, tudi pri keršanskim nauku v marsikteri reči se deržati določenih, to je vselej enakih beséd in enaciga reda, ker se jih tako učenci veliko hitreje in terdneje zapomnijo, in jih vedno premenjevanje le moti. Kakšine zmesnjave bi vstale, ko bi se, postavim, nekatere molitve, kakor: očenaš, češenasimarija, apostolska vera, božje in cerkvene zapovedi itd. vselej z drugimi besedami in v drugim redu molile! Prav je tedaj, se v marsikterih rečéh kerš. nauka deržati natanjko določeniga reda in beséd, in želeti bi bilo zavolj edinosti, da bi se jih ne le vsi učenci ene šole ali cerkve natanjko deržali, ampak tudi, da bi se po vsih šolah, cerkvah in škofljah enake vere in enaciga jezika le enaki katehizmi rabili. Ne grozim se tedaj pri *pobesednim* podučevanji in izpraševanji kerš. nauka čez terjanje natanjéniga reda in določenih besed, ampak le čez to, če se učencam *brez razlaganja, nerazumljene* v glavo silijo, ker vse še tak natanjčno

znanje celiga kerš. nauka po golih besedah ne veljá piškoviga oreha, ako kdo ne razumi praviga poména posamnih resnic in dolžnosti, in ne vé, kakó se imajo v djanju spolnovati. — Še žalostnejši nasledek tega brezumniga podučevanja pa je to, da učenci, mladi in stari, ako dobijo družiga učenika, ki ne uči vsega ravno s tistimi besedami, kakor njegov prednik, niso le samo v tem, kar so se že od poprejšnjiga naučili, toliko moteni in zmešani, da na zadnje ne znajo več ne eniga ne družiga, ampak da si še celo mislijo in se tudi v resnici pritožijo, da vsak nov učenik tudi drug keršanski nauk, to je, drugo vero uči. Tako na zadnje ne vedó, komu in če bi še več kaj vervali ali ne. Naj pridejo potem taki učenci, ki kerš. nauk le po besedah iz glave znajo, pa brez vediti, kaj pomenijo in da so resnične, med zasmehovayce katolíške vere, ki nje resnice le za človeške zmišljave razglasujejo, in katolíške kristjane za puhloglavce in babjoverce imajo in zasramujejo; kako lahko se dajo od tacih modruhov in lajavcov preslepiti in ob vso vero pripraviti! Tega pa bi se ne bilo bati, ko bi keršanski nauk tudi povsod prav umeli, in prepričani bili od istinitosti resnic katolíške vere, in od važnosti, koristi in potrebe dolžnost in obredov, ki jih ona svojim spoznovavcam predpiše.

(Dalje sledi.)

Nekaj od ljubih živalic.

(Dalje.)

3. Živalna duša si tudi to alj drugo predstavi (vorstellen).

Kat. Otroci! kaj ste kaj novega v življenji ljubih živalic zapazili? alj mi mar veste kaj novega dones povedati?

Jan. Jaz vem nekaj, pa ne znam prav razlagati. — Včeraj je bilo prav fletno. — Moj oče so možiceľne ali strahone napravljali, da bi jih na polju nastavili, da bi zajci zelju in turšiči škode ne delali. Mati so vse stare jope in kape skupej znosili.

Oče so naredili slamnate glave, in so jih s belo ruto ovili in jih tako na visoko palico privezali. Mi pa smo s čerňifom oči, nosove, usta in brade narejali. Od zadaj smo na glave stare, černe

rute navezali, ktere so se tako semtertje majale, kakor lasi. Oče pa so na glavo — ta je bila prava slamnata buča — star slamnjak posadili; tudi petelinovega perja so okoli slamnjaka ovili; to je bila lepa perjenica. Okolj vrata so mu mati papirnato, prav visoko in togo ruto opasali, da je možicelnu glava prav naviš sterlela. Mesto ram so oče napravili dva kola, so staro, raztergano jopo na nju natvezli tako, da je nekaj od rokava čez kola viselo, in v vetru semtertje se majalo. Še nekaj papirjevih kravželčkov so na koncu privezali. Tako so bili možicelni dokončani in na polju nastavljeni. Oče so djali, da kadar jih bodo zajci vidili, bodo bežali, in zelje in turšico v miru pustili.

Tonč. To že rad verjamem. Bi se jih bili skorej mi bali. Nič ne rečem, da se mi ne bode nocej kaj od njih senjalo.

Kat. Kar ste mi sedaj povedali, mi ravno prav pride. Ravno od tega sem mislil vam dones kaj povedati.

Pervič rečem:

Živali imajo *predstave*, si reči predstavijo.

Vender morate razločiti, kaj se pravi *občutiti* — Nemci pravijo ogledovati, anschauen, — in kaj *predstavljati*.

Občutimo le s pomočjo čutil. Kaka lepa hiša alj dolina stoji pred našimi očmi, mi jo vidimo, mi jo občutimo, mi tudi glasove občutimo, slišimo itd.

To pa, da te reči občutimo, stori, da se našej duši od ravno teh reči njene podobe utisnejo, da si te reči predstavimo, dobimo *predstave* od tih reči.

Od take reči, ki je nikdar nismo še vidili, tudi ne od nje slišali, ne moremo kake predstave imeti.

Alj si morete tisto cvetlico predstaviti, kterej zvončiki pravimo?

Otroci. O ja prav dobro, ker smo jo že vidili.

Kat. Alj jo zdaj tudi vidite?

Otroci. Ne; pa že vemo kaka je, vi ste jo nam že zdavnaj pokazali.

Kat. Alj si zamorete kitajskega cesarja predstaviti, kakšen da je? —

Otroci. Tega pa že ne, ker ga še nismo vidili, tudi ne od njega nič slišali.

Kat. Mi imamo več sort predstav:

- a) *temne*, ako znamenja kake reči ne moremo povedati;
- b) *jasne*, ako znamenja zamoremo natanjko popisati;
- c) *razgovetne*, ako tudi tiste znamenja vemo povedati, kako da se ta reč od drugih razloči.

Živali imajo *temne* predstave, ako ravno da reči dobro občutijo.

Človek se tega zavê, kar občuti; živali tudi, se tudi zavejo, imajo taj zavednost.

Iz predstav postanejo *pojemi* (Begriffe), to je: mi si znamenja, ktere reči ene baže imajo, sberemo in složimo — jih pojememo. Mi rečemo n. p. vsaka reč, ktera ima korenine, deblo, skorjo, vejce, perje, je drevo.

Mi smo zdaj pojem: *drevo* napravili. Jasne in razgovetne predstave porodijo tudi jasne in razgovetne pojeme; temne in nerazgovetne predstave pa temne in nerazgovetne pojeme.

Ker *živali* samo temne predstave imajo, so tudi njih *pojemi* *le temni*.

One *razločijo* stvari eno od druge, pa vselej le s pomočjo čutil; postavim: one razločijo svojo kermo le s tim, da jo ovohajo, voh jim pomaga. Moj barkaž je temu priča; saj ste vidili, kaj je s kruhom in s gobico, kaj s cukrom in soljo počel, — on je vse to pred povohal. Nobena žival ne bo kaj takega pojedla, kar ji ne služi, razun če bi se ji med druge jedi nalašč namešalo. Pa tudi tukaj vejo ptice s svojimi ojstrimi kluni dobre zerna izmed slabih zbrati. Tudi ne bo nobena žival, če je še tako bolna, sama zdravila pila, mora se jim v gobec vlti. Druge živali si pa tudi same zdravila v cvetlicah iščejo, kakor koze, kadar so bolne, jedo smerdlivec.

Živali imajo scer dobre ogledve, ojstro vidijo, slišijo itd. per vsem tem pa imajo temne pojeme in temne predstave.

Žival ni v stanu, svoje predstave razjasniti, to je: storiti, da bi to, kar le temno zapopade in si predstavi, dobro in jasno si predstavila; taka moč jej manjka.

Tukaj vidite, da je velik razloček med živalsko dušo in človeškim duhom.

Naj človek kako reč še tako temno in slabo vč in pozna, on ima moč, svoje temoto razjasniti in svoj um bistriti.

Človek ima um — živali pa ne.

(Dalje sledi.)

Društvo sv. Mohora.

V 45. in 51. listu Novic t. l. smo pazljivo brali mnenje častitih spisateljev o rečeh društva sv. Mohora, smo umne besede in nasvete primerovali okolšinam in namenu tega društva, ter sledeče napovedovanje potrebno našli ob oziru *družbenikov, predmeta in obširnosti knjig.*

Družbenik sv. Mohora dobi za svoje plačilo saj toliko knjig, kolikor bi si jih v bukvarnici za te denarje kupiti zamogel. Prederzнем se še reči, da društvu komaj 100 družbenikov ostane, ako razposlane knjige celega leta manj od letnine veljajo. Društvo sv. Mohora se Dunajskemu društvu primeriti ne da, ktereга udje so visoki in bogati gospodi, kateri družtveniki bukev ne tirjajo, ker jih v svoj poduk ne berejo; ampak kateri plačilo in k temu še darilo priložijo v ti namen, da bi se vbogemu in ne omikanemu ljudstvu knjige dober kup prodajale. Dobrotnike našega društva lahko na perstih štejemo. Možje, ki so omikanju in podučanju ljudstva poklicani, pošljejo 1 fl. 30 kr. namesto 3 fl., ker je za denarje hudo, in prosijo, naj bi odbor družtvene knjige za leto plačilo podaril, saj bukve farni bukvarnici slišijo, in več ljudi bode v njih bralo. Možem, ki iz svojega za druge plačujejo, enako ravnanje ne očitamo, vendar mislimo, da izgledi dovolj kažejo, da družbeniki pri društvu za malo denarje veliko knjig išejo. Kdo bo tedaj stroške društva plačeval, da se knjige še boljši kup ljudstvu prodajo, kakor do sadaj? Kar pa kup družtvenih knjig sv. Mohora sploh zadene, je vender nižjeji, kakor cena knjig Dunajskega društva, kar je „šolski prijatelj“ v čislu 28. t. l. očitno dokazal. Torej nam ni potreba se po izgledu Dunajskega društva ravnati.

Letošnje število družbenikov znese 633. Nekteri pretečenega leta so odstopili javelni zato, ker so za svoje dnarje preveč bukev dobili; ampak zato, ker si nobenih bukev ne bojo kupili. Število kupcev slovenskih knjig se vidi iz števila družbenikov. Ljudje, ki brati znajo in knjige kupujejo, so družbeniki; razun teh je malo kupcev za bukve, kar iz dohodkov za prodane knjige društva sodimo. Sedaj in pred vstanovanim društvom so se le knjige posebno ljubljениh pisateljev po tavžentih prodale, druge pa, ako še tako dober kup ponudene so tiskarjem ostale. Slovensko ljudstvo je po številu, premoženju in poželenju po knjigah za nemškem, in razun koledarjev ni upati 4000 knjig razprodati. V tukajšni tiskarnici je knjiga: „Čujte, čujte, kaj žganje dela!“ na svitlo prišla in 16 kr. velja, vender je le malo iztisov prodanih.

Lanjsko leto je majhina mervica društvenih knjig za prodajo ostala, ker je število družbenikov veliko bolj rastlo, kakor je vodstvo pričakvalo; in ker se je vodstvo stroškov balo, ki so kmalo storjeni, pa težko poravnani, je le po 1000 iztisov priskerbelo. Letos se po 1500 in tudi po 2000 natiskuje; ali bomo vse te knjige med ljudstvo spravili, je dvomiti, ker nam tukajšni bukvarji pripovedujejo, da kupčija gre slabo.

Predmet knjig mora biti koristen duši in telesu slovenskega ljudstva, in odbor se je vselej trudil iz poslanih rokopisov nar boljše izbrati, vender spisatelje navadno ne more vabiti z 40 gld. za polo, kakor Dunajsko društvo stori, tudi ne z 10 goldinarji, da bi kak predmet izdelovali. Dosihmal so se rokopisi vodstvu v Celovec pošiljali, ktero je iz teh nar bolj koristne izbralo, Labudskemu knezoškofu v poterjenje predložilo in potlej tiskati dalo. Prav in Celovskemu vodstvu ljubo bi bilo, ako bi druge vodstva iz svojih okrajev prijete rokopise pretresovale ino z svojim mnenjem do Celovskega spremljale. Ali se bo kedaj to zgodilo je težko upati. Skušnja je pokazala, da to ne gre, rokopise od enega mesta v drugo pošiljati. Lepe in koristne reči se dajo misliti, ali jih djanjsko izpeljati je težko, včasi nemogoče. Ako bi rokopisi od vodstva do vodstva, od odbornika do odbornika popotvali, bi leto preteklo, preden bi se eden rokopis tiskati mogel.

Naše besede niso prazne, česar se bote prepričali o prvem rokopisu, ktereга hoče Celovski odbor drugemu odboru v pretres poslati. Vidilo se bo, da nobena svojeglavnost nas v tem ravnanju ne slepi. Ako se pa naše ravnanje ne veže dobro z društvenim zakonikom, bo morebiti treba neke paragrafe preurediti.

Manj obsirne knjige izdajati napravi veči stroške per vezanju in razpošiljanju, kakor izdajanje obsirnejših knjig. Kdor si pa knjigo kupiti hoče in zamore, bo rajši za deset tiskanih pol dvajsetico, kakor za pet pol petico plačal. Blaže in Nežica je obsirna knjiga, vender je v drugič natisnena. — Zraven tega je treba pomisliti, da so želje in potrebe slovenskega ljudstva drugačne, kakor nemškega. Ako bi domoljubi knjige Dunajskega društva zapstoj predstavljati hotli, bi mi vender slabo vstregli družbenikom, ako bi jim le take knjige dajali. Bolj upamo vstreči slovenskemu društvu z izdajanjem sv. pisma, življenja svetnikov, cerkvenih nagovorov, domače zgodovine, z podučanjem per kmetii, izreji otrok itd., kakoršne knjige so navadno obsirne. Kedar se društvu kratki, vender koristni rokopisi ponudijo, jih bode gotovo z veseljem sprejelo in med družbenike delilo. Močno želimo, da bi društvene knjige v redu sledile, ino da bi njih zapopadki lepo se vezali; alj tega ne bomo dosegli, dokler nima društvo 500 glđ. vsako leto v ti namen, da bi pisatelje za rokopise poželenega zapopadka visoko plačevalo.

O dobrokupnem natisu nismo nobenega truda zamudili, ker smo na Dunaj in v Ljubljano zavolj tiskarne cene pisali, ino se zagotovili, da Leonova tiskarnica nima višjeje cene od drugih nar nižejih.

Celovski odbor namen društva samovoljno spremeniti ali clo popačiti nikdar ni mislil, tudi kapitala za društvo nima in ga ne iše. Na koncu tega leta bo mošnja prazna, knjige sicer per bukvarjih, alj kupcov malo. Torej menimo, da je društvu k dobremu napredovanju vse na tem ležeče, da veliko družbenikov med kmeti šteje, da se med prostim ljudstvom ljubezin do branja in do lepih knjig zbudi.